

УДК 339.727.22+330.142.2

Малько К.С.
аспірант кафедри політичної економії
обліково-економічних факультетів
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

ІНОЗЕМНИЙ КАПІТАЛ: ЙОГО СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІЇ

FOREIGN CAPITAL: ESSENCE AND FUNCTIONS

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано сутність категорій «іноземні інвестиції» та «іноземний капітал». Надано характеристику прямих та портфельних іноземних інвестицій, які складають основу іноземного приватного капіталу. Установлено, що прямі та портфельні іноземні інвестиції, а також інші види іноземних інвестицій за формою власності за своїм походженням є іноземним капіталом. Визначено основні функції іноземного капіталу.

Ключові слова: іноземні інвестиції, прямі іноземні інвестиції, портфельні іноземні інвестиції, іноземний капітал, функції іноземного капіталу.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализирована сущность категорий «иностранные инвестиции» и «иностранный капитал». Представлена характеристика прямых и портфельных иностранных инвестиций, которые составляют основу иностранного частного капитала. Установлено, что прямые и портфельные иностранные инвестиции, а также другие виды иностранных инвестиций по форме собственности по своему происхождению являются иностранным капиталом. Определены основные функции иностранного капитала.

Ключевые слова: иностранные инвестиции, прямые иностранные инвестиции, портфельные иностранные инвестиции, иностранный капитал, функции иностранного капитала.

ANNOTATION

Such categories as «foreign investment» and «foreign capital» is analyzed in the article. The characteristic of foreign direct and portfolio investments, which form the basis of foreign private capital, are shown. It was found that foreign direct and portfolio investments and other foreign investments owned by origin is foreign capital. The main function of foreign capital are defined.

Keywords: foreign investment, foreign direct investment, portfolio foreign investment, foreign capital, foreign capital function.

Постановка проблеми. Категорія «інвестиції» увійшла в українську економіку в період її переходу від командно-адміністративних до ринкових відносин наприкінці 80-х років ХХ ст. Як відомо, інвестиції виступають родовим поняттям стосовно іноземних інвестицій, які у даному випадку є видовим поняттям.

На рівні законодавства категорія «іноземні інвестиції» закріплена у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16 квітня 1991 р. № 959-ХІІ. Як показує дослідження, в економічній літературі та законодавстві досі немає єдиної думки щодо сутності категорій «іноземні інвестиції» та «іноземний капітал».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність іноземних інвестицій та їх види широко досліджуються вітчизняними вченими-економістами. Це, зокрема, Борщ Л.М., Геець В.М., Говорушко Т.А., Майорова Т.В., Мочерний С.В., Обушна Н.І., Пахомов Ю.М., Пересада А.А.,

Філіпенко А.С. та ін. Проте майже відсутні дослідження, присвячені іноземному капіталу, окрім сфери банківської діяльності.

Мета статті полягає у розкритті сутності категорій «іноземні інвестиції» та «іноземний капітал», встановленні співвідношення між ними, визначенні основних функцій іноземного капіталу та їх ролі в сучасній економіці України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під іноземними інвестиціями розуміють майно, речі, грошові кошти, майнові права, цінні папери, об'єкти права інтелектуальної власності тощо. На нашу думку, іноземні інвестиції – це цінності, вкладені іноземними інвесторами у передбаченому законодавством України порядку і формах в інвестиційну та інші види діяльності для забезпечення розвитку економіки, підвищення її ефективності, проведення структурних та економічних змін із метою отримання прибутку (доходу) та (або) одержання соціального, екологічного та інших видів ефектів. Іноземна інвестиція як категорія виражає соціально-економічні відносини між іноземним інвестором і країною – реципієнтом іноземного капіталу з приводу об'єкту, процесу інвестування, створеного прибутку (доходу).

Іноземні інвестиції необхідно розподіляти на державні та приватні. Такий поділ спостерігається в працях як вітчизняних, так і закордонних економістів, які досліджують іноземні інвестиції. Державні інвестиції – це позики, кредити, які одна держава або група держав надає іншій державі. У такому випадку йдеться про відносини між державами, що регулюються міжнародними договорами і до яких застосовуються норми міжнародного права. Під приватними розуміють інвестиції, які надають приватні фірми, компанії чи громадяни однієї держави відповідним суб'єктам іншої держави.

На нашу думку, характер участі іноземних інвестицій в інвестиційному процесі найповніше розкривається через їх поділ на прямі та портфельні інвестиції. Прямі іноземні інвестиції – це реальні інвестиції, які на відміну від портфельних не є суто фінансовими активами, вкладеними в акції підприємств, цінні папери міжнародних валютно-фінансових організацій та державні цінні папери. Вони здійснюються у підприємства та фактори виробництва, мають виробниче призначення, забезпечують інвес-

тору контроль над підприємством і є, як правило, довгостроковими. Здебільшого інвестиція вважається прямою, якщо капітал у власності нерезидента складає не менше 10% вартості статутного капіталу підприємства-резидента або нерезидент має не менше 10% голосів в управлінні підприємства-резидента.

Портфельні іноземні інвестиції – це вкладення в акції іноземних підприємств (без придбання контрольного пакета), облигації та інші цінні папери іноземних держав, міжнародних валютно-кредитних організацій із метою отримання підвищеного доходу за рахунок податкових пільг, зміни валютного курсу тощо. Такі інвестиції не зумовлюють реального контролю інвестора над об'єктом інвестування. Обсяг портфельних інвестицій визначається співвідношенням показників прибутковості інвестицій у країні-реципієнті і за кордоном. Портфельні інвестиції, як правило, є суто фінансовими операціями з придбання цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів на фондовому ринку. Основною рисою портфельних інвестицій є те, що вони передбачають лише отримання інвестором дивідендів (процентів) на цінні папери, проте такий інвестор не має права на участь в управлінні підприємством [1, с. 296].

Прямі та портфельні іноземні інвестиції складають основу іноземного приватного капіталу і на відміну від позик і кредитів, не збільшуючи зовнішнього боргу держави, сприяють одержанню коштів для розвитку виробництва, зацікавлюючи в цьому безпосередньо іноземного інвестора. Усі інші види іноземних інвестицій за формою власності, перетинаючи національні кордони, стають об'єктом урядової політики і за своїм походженням також є іноземним капіталом. Таким чином, іноземні інвестиції та іноземний капітал у сумарному вигляді є тотожними. Тому терміни «іноземні інвестиції» та «іноземний капітал» можна використовувати як синоніми.

З'ясувавши зміст іноземних інвестицій, ми маємо можливість визначити сутність іноземного капіталу. Для її розкриття необхідно звернутися до категорії «капітал». Теорія капіталу завжди знаходилася у центрі уваги досліджень різних представників економічної науки – від меркантилістів до інституціоналістів. На основі аналізу теорії еволюції капіталу та його окремих функціональних форм економічною наукою зроблено висновок, що з розвитком ринкової економіки та економічної теорії трансформація капіталу в історичному аспекті стала результатом постійного руху його якісної еволюції. На певному етапі розвитку економіки поряд із промисловим, торговельним, грошовим, виникає фінансовий капітал. Подальший розвиток міжнародного поділу праці і капіталу та трансформація останнього сприяли формуванню іноземного капіталу, який реалізується у формі вивозу капіталу (у цьому разі країна є донором, експортером капіталу) та ввезення

капіталу (у такому разі країна є реципієнтом, тобто імпортером капіталу).

Вивіз капіталу характерний для країн із відносним надлишком фінансових ресурсів, що обумовлюється можливістю отримувати більші прибутки в іншій державі через наявність сприятливіших умов для власників капіталу. Разом із тим вивозять капітал не лише провідні економічно розвинені країни. Так, США є як найбільшим експортером капіталу, так і його найбільшим імпортером.

Іноземний капітал знаходиться в постійному русі і вкладається в країни-реципієнти іноземними інвесторами – власниками капіталу. Увезення капіталу більшою мірою властиве країнам, які відчують відносний порівняно з іншими зростаючими факторами виробництва дефіцит фінансових ресурсів. До таких країн належить Україна та інші країни з посттрансформаційною економікою.

Аналізуючи приплив іноземного капіталу в Україну, слід звернути увагу на протилежне явище – відплив капіталу. Так, за даними Державної служби статистики України, протягом 2010–2014 рр. відплив прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) з України в економіку інших країн світу склав 33,2 млрд. дол. США [2, с. 138]. Капітал залишає територію країни, обираючи собі більш сприятливі сфери вкладення. Але такий відплив національного капіталу не слід плутати з вивезенням нелегального капіталу за кордон, який переважно зберігається на рахунках в іноземних банках. «Нелегальність» такого відпливу обумовлюється не тільки «тіньовим» походженням таких капіталів, на які припадає половина ВВП країни, а й недоліками вітчизняного законодавства.

На основі наведеного вище ми отримали можливість розкрити сутність іноземного капіталу. На нашу думку, іноземний капітал – це форма капіталу, що знаходиться в русі і вкладається іноземними інвесторами в господарську діяльність країни-реципієнта з метою найбільш ефективного використання капіталу, отримання максимального прибутку. Слід зазначити, що в економічній літературі поки що не існує єдиного визначення категорії «іноземний капітал». Лише в Економічній енциклопедії за редакцією Мочерного С.В. іноземний капітал визначається як різноманітні форми капіталу (приватний, акціонерний, державний, банківський, промисловий, фінансовий та капітал міжнародних фінансово-кредитних організацій та ін.), який належить закордонним власникам [3, с. 726]. Проте в наведеній дефініції немає вказівки ані на сфери, ані на мету вкладення капіталу. Тому авторське визначення категорії «іноземний капітал» видається найбільш обґрунтованим та достовірним.

Досліджуючи роль іноземного капіталу в економічній системі, слід визначити його основні функції. На нашу думку, в узагальненому вигляді для нього характерні такі функції:

1) мобілізація капіталу; 2) розподільна; 3) інноваційна; 4) соціальна.

Серед функцій іноземного капіталу, які характерні для нього в умовах будь-якої економіки, доцільно перш за все виділити функцію мобілізації капіталу, яка виступає додатковим фактором подолання дефіциту внутрішніх фінансових ресурсів, тобто бюджетних і власних коштів суб'єктів господарської діяльності. Іноземний капітал українолюбний Україні для виходу з фінансово-економічної кризи, відновлення і розвитку економіки, модернізації промисловості, проведення структурних змін, упровадження інноваційних розробок. Для цього нашій державі потрібні значні зовнішні фінансові ресурси. За даними Державної служби статистики України, станом на 31 грудня 2014 р. у нашу країну було вкладено прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в обсязі 45,9 млрд. дол. США [2, с. 135]. При цьому якщо протягом 2010–2013 рр. в Україну надійшло 18,1 млрд. дол. США [4, с. 248], то за 2014 р. країну залишило 11,1 млрд. дол. США [2, с. 135]. При цьому до основних країн-інвесторів належать Кіпр, Німеччина, Нідерланди, Російська Федерація, Австрія, Велика Британія, Віргінські острови (Брит.), Франція [2, с. 135]. У той же час, за експертними оцінками, щорічна потреба України в іноземних інвестиціях становить 100–120 млрд. дол. США [5, с. 147]. Це величезний обсяг фінансових ресурсів, який в умовах конкурентної боротьби залучити фактично неможливо.

Передумовою ефективного залучення іноземного капіталу є сприятливий інвестиційний клімат в країні. В Україні, на жаль, інвестиційний клімат залишається несприятливим. Серед основних чинників, що обумовлюють несприятливий інвестиційний клімат у нашій державі та стримують її економічний розвиток, слід назвати нестабільність українського законодавства, зарегульованість більшості ринків, нерозвиненість ринкової інфраструктури, зокрема, фондового ринку, значний податковий тиск, бюрократизм і корупцію в центральних та місцевих органах влади. Сукупність цих та інших чинників зумовлюють зниження позицій України у світових рейтингах.

Розподільна функція передбачає раціональний розподіл іноземного капіталу між галузями і регіонами України. На сьогодні в країні існують галузеві і регіональні диспропорції вкладення іноземного капіталу. Найбільші обсяги іноземного капіталу вкладаються в порівняно розвинуті галузі економіки, а також у сфери зі швидким оборотом капіталу, зокрема, у сферу фінансової діяльності. Фінансова діяльність в Україні цікавить інвесторів із багатьох країн, тому значну частину своїх фінансових ресурсів вони спрямовують саме в цю сферу. Так, станом на 31 грудня 2013 р. основними інвесторами у фінансову діяльність в Україні були такі країни: Кіпр – 31,9% від загального обсягу

інвестицій у дану сферу, Російська Федерація – 18,9%, Австрія – 14,2%, Франція – 7,8%, Італія – 6,9% [6, с. 66–67].

Отже, Україна приваблює іноземних інвесторів галузями (сферами) економіки, які приносять швидкий прибуток, тому кошти здебільшого вкладаються у фінансову сферу, операції з нерухомим майном та ін. У результаті відбувається перерозподіл капіталів між сферами економічної діяльності. Так, до 2006 р. значна частка капіталу спрямовувалася у промисловість, а починаючи з 2007 р. відбувся перерозподіл капіталу у сферу фінансової діяльності [7, с. 23–24].

Спостерігається також непропорційний розподіл іноземного капіталу і за регіонами України. Так, до 10 регіонів – Дніпропетровської, Донецької, Харківської, Київської, Луганської, Львівської, Одеської, Запорізької, Полтавської, Івано-Франківської областей та до м. Київ – станом на I півріччя 2015 р. надійшло найбільше іноземного капіталу – 93,7% від загального обсягу [8]. Це саме ті регіони, які на сьогодні вже є економічно розвинутими та найбільш привабливими для іноземних інвесторів. Таке спрямування іноземного капіталу в регіональному розрізі не сприяє рівномірному соціально-економічному розвитку регіонів та посилює подальший розрив між ними.

Наступною розглянемо інноваційну функцію іноземного капіталу. Як відомо, іноземний капітал відіграв активну роль у розвитку більшості країн світу: США, Німеччини, Франції, Великої Британії, Південної Кореї, Тайваню. Україні варто використати цей досвід з метою розв'язання завдань структурної модернізації імпортозамінних виробництв, нарощування експортного потенціалу, активізації інноваційного розвитку. Таке реформування потребує значних капіталовкладень, проте ані держава, ані вітчизняні підприємства в достатньому обсязі їх не мають. Як показує аналіз стану розвитку інноваційної діяльності в Україні, протягом останніх років понад 80% промислових підприємств не займаються інноваційною діяльністю, а кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю і впроваджували інновації порівняно з 2000 р. зменшилася [9]. Зменшується й питома вага інноваційної продукції в обсязі промислової. Тому інноваційні процеси в Україні не набули достатніх масштабів і не стали суттєвим чинником зростання ВВП. Ураховуючи зазначене, особливу увагу слід приділити фінансуванню науки та інноваційної діяльності, досліджень і розробок. Усе це свідчить про необхідність збільшення фінансування витрат за рахунок коштів із власних та іноземних джерел, що стане можливим за умови покращання інвестиційного клімату в країні.

Соціальна функція іноземного капіталу безпосередньо пов'язана з макроекономічною стабілізацією та основними показниками соціально-економічного розвитку країни. Залучення іноземного капіталу надає можливість

вирішувати соціальні проблеми через оновлення і модернізацію виробництва, задоволення потреб як внутрішнього, так і зовнішнього ринків, передачу управлінського досвіду, упровадження передових технологій, створення додаткових робочих місць, ефективне використання місцевих ресурсів, сприяння структурній перебудові економіки. За участі іноземного капіталу має відбуватись відродження сходу України, для чого уряду необхідно розробити Програму відродження і розвитку Донецької та Луганської областей.

Висновки. Таким чином, іноземний капітал – це специфічна підсистема в структурі світових інвестиційних потоків, яка породжена глобальною економікою і здатна відігравати роль своєрідного додаткового резерву нарощування національних інвестиційних потенціалів. Специфіка цього ресурсу відображається в його основних функціях: 1) мобілізації капіталу; 2) розподільній; 3) інноваційній; 4) соціальній.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Антонов В.Б. Теоретичне підґрунтя класифікації іноземних інвестицій / В.Б. Антонов // Науковий вісник НЛТУ України:
- збірник науково-технічних праць. – 2010. – Вип. 20.14. – С. 290–299.
2. Україна у цифрах у 2014 році: Статистичний збірник / Державна служба статистики України; за ред. І.М. Жук – К., 2015. – 239 с.
3. Економічна енциклопедія: у 3-х т. Т. 1. / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Академія, 2000. – 864 с.
4. Статистичний щорічник України за 2013 рік / Державна служба статистики України; за ред. О.Г. Осауленка. – К., 2014. – 534 с.
5. Коваленко Ю.М. Диспропорційність вкладень іноземних інвесторів у галузі та регіони України / Ю.М. Коваленко, І.А. Скуратівська // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 2. – С. 146–154.
6. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у 2013 році: Стат. бюлетень / Державна служба статистики України. – К., 2014. – 176 с.
7. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності: Стат. збірник / Державний комітет статистики України. – К., 2010. – 62 с.
8. Інвестиційна діяльність в Україні у I півріччі 2015 року / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>.
9. Наукова та інноваційна діяльність (1990–2014 рр.) / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.